

УДК 82.091+821.161.3

Дзмітрый Алегавіч Юркойц*аспірант 1-га года навучання каф. гісторыі беларускай літаратуры**Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта***Dzmitry Yurkoits***1-st Year Postgraduate Student of the Department of History of Belarusian Literature
of Belarusian State University**e-mail: zmiceryurk@gmail.com***ПРА ШТО СВЕДЧАЦЬ СТАРОНКІ ПЕРЫЯДЫЧНАГА ДРУКУ:
ДА ПРАБЛЕМЫ АСЭНСАВАННЯ ТВОРЧАСЦІ СЯРГЕЯ КРЫЎЦА (1909–1945)**

Удакладняюцца біяграфічныя дадзеныя пра С. Крыўца з апорай на архіўныя матэрыялы. Аналізуюцца творы паэта, апублікаваныя ў перыядычных выданнях Заходняй Беларусі; асоблівая ўвага звяртаецца на тэксталагічны аспект (параўноўваюцца розныя варыянты). Ставіцца пад сумнеў аўтарства С. Крыўца некаторых вершаў. Падкрэсліваецца неадпаведнасць некаторых звестак, датычных біяграфіі, творчасці паэта, размешчаных у энцыклапедычных і іншых выданнях, і сапраўдных дадзеных. Падкрэсліваецца неабходнасць грунтоўнага перагляду творчасці С. Крыўца.

Ключавыя словы: *заходнебеларуская паэзія, перыядычны друк, тэксталагічны аналіз, праблема аб'ектыўнасці, ідэйна-светапоглядныя арыенціры, праблема атрыбуцыі.*

**What the Pages of Periodicals Show:
The Problem of Understanding the Work of Siarhiej Kryviets (1909–1945)**

The biographical data of S. Kryviets is being clarified based on archival materials. The poet's works published in periodicals of Western Belarus are analyzed, special attention is paid to the textological aspect (different versions of the same works are compared). The authorship of some poems is questioned. The inconsistency of some information related to the poet's biography and work, published in encyclopedic and other publications, and actual data are emphasized. Problematic questions are raised that allow us to talk about the need for a thorough revision of S. Kryviets' work.

Key words: *Western Belarusian poetry, periodicals, textological analysis, the problem of objectivity, ideological and worldview landmarks, the problem of attribution.*

Уводзіны

Вывучэнне творчасці заходнебеларускіх паэтаў (1921–1939) патрабуе шматаспектнага падыходу, які ўключае не толькі разгляд мастацка-эстэтычных якасцей твораў, але і культурна-гістарычны план, тэксталагічны аналіз, перагляд жыццяпісаў твораў і г. д. Пры ігнараванні пералічаных складнікаў можна прыйсці да памылковых высноў. С. Крывец – заходнебеларускі паэт, прадстаўнік «масавай паэзіі», творчасць і жыццяпіс якога вядомыя ў асноўным па зборніку «Дубок», выдадзенаму ў 1972 г. (укладальнік – Р. Шырма, рэдактар – М. Танк). Нягледзячы на тое, што гаварыць пра кардынальны ўплыў С. Крыўца на тагачасны літаратурны працэс не даводзіцца, гэта яскравая, самабытная творчая постаць.

Мэта артыкула – закрануць пытанні перагляду асобы С. Крыўца, яго творчасці, што ў перспектыве дазволіць паставіць больш глабальную праблему – перагляд канцэпцыі заходнебеларускай паэзіі ў цэлым. У артыкуле мы даказваем, што падыходзіць да даследавання творчасці заходнебеларускіх паэтаў, выкарыстоўваючы выключна фактычныя даныя без крытычнага перагляду існуючых звестак, недапушчальна. Неабходны комплексны падыход: акрамя магістральных метадаў даследавання (сацыялагічны, культурна-гістарычны, біяграфічны), звяртацца да дапаможнага – тэксталагічнага (выключную ролю ў гэтым адыгрываюць прыжыццёвыя перыядычныя выданні).

Асноўная частка

Перш чым перайсці да разгляду творчасці С. Крыўца, неабходна ўдакладніць некаторыя біяграфічныя звесткі, а менавіта дату і прычыну яго смерці, а таксама месца

Навуковы кіраўнік – Людміла Дзмітрыеўна Сінькова, доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры гісторыі беларускай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

пахавання. У гэтым нам дапамогуць матэрыялы, якія захоўваюцца ў Цэнтральным архіве Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі (адлічбаваныя копіі размешчаны на сайце «Память народа»). Крывец Сяргей Міхайлавіч фігуруе ў трох дакументах: «Донесение о безвозвратных потерях» [1], «Документ из госпиталя» [2], «Документ в учетной картотеке» [3].

У першай крыніцы чытаем (арфаграфія і пунктуацыя арыгіналу тут і далей захавана – Д. Ю.):

№ п/п: «40»;

Фамилия, имя и отчество: «Кривец Сергей Михайлович»;

Наименование части: «731 стр. полк»;

Военное звание: «рядовой»;

Должность и специальность: «стрелок»;

Партийность: «б/п»;

Год рождения: «1909»;

Какой местности уроженец: «Гродненская область»;

Каким РВК и какой областью призван и с какого года в армии: «Волковыским РВК с 1944 г.»;

Причина и время поступления на лечение: «ранение голени; поступил 31.03.45 г.»;

Причина и дата смерти: «умер от ранения 13.05.45 г.»;

Где похоронен: «г. Конитц»;

Ближайшие родственники: родственные отношения, фамилия, имя и отчество: «мать Кривец Мария Семеновна»;

Где проживает (подробный адрес): «Гродненская обл. Мосты-Фабричная».

У другім дакуменце знаходзім падрабязныя звесткі пра характар ранення. Працытуем дакумент таксама цалкам (у дужках падаём нашу расшыфроўку па-беларуску):

№ п/п: «23»;

Фамилия Имя и отчество: «Кривец Сергей Михайлович (Мог. № 33 г. Конитц по дор. на Брус. 1 клм.)» (Магіла № 33 г. Конітц (цяпер – Хайніцы) па дарозе на Брусы (горад уваходзіць у склад Хайніцкага павета Паморскага ваяводства, Польшча), 1 кіламетр);

Военное звание: «Кр-ц» (чырвона-армеец);

Должность и наименов. части: «731 сп.» (731 стралковы полк);

Дата смерти: «13.V.45 г.»;

Причина смерти и где смерть наступила: «Мн. сл. оск. ран. м/т обеих голени анаэробн. инфекц. обеих. н/конечн.» (шматлікія складаныя асколачныя раненні; шматлікія траўмы абедзвюх галёнак, анаэробная інфекцыя абедзвюх ніжніх канечнасцей);

№ именного списка, страницы и записи: «Сп. № 13 № 4 15/V.45 г.».

З трэцяга дакумента дазнаёмся, што Сяргей Міхайлавіч Крывец халасты, мае 10 класаў адукацыі, «поступил в СЭГ № 2222 31.III.1945 г. час. из рп 2214; дата ранения, заболевания 29.III.1945 г.; Направлен в ЭГ № 46/44; мног. оск. ран.» У самым нізе дапісана: «оперир. в СЭГ'е» («СЭГ» – «сарытравачна-эвакуацыйны шпіталь»).

Трэба сказаць, што Л. Глагоўская ў артыкуле «Сяргей Крывец – вакол вядомага і невядомага» засяродзіла ўвагу на тым, што, нягледзячы на распаўсюджаную інфармацыю аб смерці паэта ў красавіку 1945 г. падчас штурму Гдыні, гэта не можа быць праўдай, таму што Гдыня была вызвалена 28 сакавіка 1945 г. Гэтая недарэчнасць прыцягнула ўвагу даследчыцы, і яна звярнулася да былога консула Рэспублікі Беларусь у Гданьску Міхала Аляксейчака, які «дапамог сваімі запытамі выявіць ужо ў 2000 г., што ў Цэнтральным архіве Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі захоўваюцца дакументы пераліку страт салдат Савецкай Арміі. Паводле іх “стралок 731 стралковага палка радавы Крывец Сяргей Міхайлавіч, 1909 г. нар., ураджэнец Гродзенскай вобласці, вёскі Лунна, прызваны ў Савецкую Армію Ваўкавыскім РВК, памёр ад ран 13 мая 1945 г. у ЭГ-2222 і пахаваны ў Хойніцах» [4, с. 8]. Іншая справа, што канкрэтная назва дакумента і месца захоўвання ў архіве даследчыца не ўказала. Такім чынам, больш дакладная дата смерці была апублікавана (артыкул датуецца яшчэ 2012 г.). Іншыя крыніцы падаюць звесткі, што загінуў паэт 28 красавіка 1945 г. у шпіталі пасля цяжкага ранення, якое ён атрымаў пры штурме Гдыні.

У выданні «Беларускія пісьменнікі (1917–1990)» пад рэдакцыяй А. Вераб'я ўвогуле напісана, што паэт загінуў непасрэдна падчас штурму Гдыні [5, с. 304]. Такая ж інфармацыя дублюецца і ў выданні «Беларускія пісьменнікі: бібліяграфічны слоўнік» [6, т. 3, с. 432].

У зборніку «Дубок» [7, с. 12] і шэрагу іншых выданняў напісана, што было не проста раненне, а паэту адарвала нагу, што, як відаць з прыведзеных намі дакументаў, не зусім адпавядае рэчаіснасці. Л. Глагоўская піша: «*Прагледзеўшы... імяны спісак загінуўшых і памерлых у 1945 г. на Хойніцкай зямлі, не ўдалося знайсці сярод іх Сяргея Крыўца*» [4, с. 8]. Аднак вышэй прыведзеная архіўная інфармацыя пацвярджае, што С. Крывец быў пахаваны каля горада Хайніцы (ці ў самім горадзе). У прадмове Р. Шырмы да зборніка «Дубок» чытаем: «*Са зброяй у руках загінуў на фронце малады паэт Сяргей Крывец*» [7, с. 5]. Такі пафасны пачатак прадмовы, але напрыканцы: «*У красавіку 1945 года пад час штурму Гдыні яму адарвала нагу нямецкім снарадам, а 28 красавіка ён памёр*» [7, с. 12]. Гераічны вобраз створаны, аднак інфармацыя не зусім дакладная.

Што да месца нараджэння (в. Лунна недалёка ад Дубна, з ёю звязаны паэт Міхась Явар, які там жыў), то, акрамя артыкула Л. Глагоўскай, нідзе такой інфармацыі не знойдзем. Астатнія крыніцы падаюць або Дубна, або Сухінічы. У другім томе калектыўнага зборніка «Скрыжалі памяці», прысвечаным творчасці паэтаў, якія загінулі падчас Вялікай Айчыннай вайны, беларускі прэзаіт, паэт, журналіст Юрка Голуб пісаў: «*Неяк напрыканцы 1971 года на адной з вуліц Гродна сустрэўся мне... Аляксандр Іванавіч Кіркевіч. Калі ён паміж іншым даведаўся, што рыхтую на тэлестудыі перадачу пра паэта-земляка С. Крыўца, усклікнуў: “А ведаеш, яго малодшы брат Сымон – амаль мой сусед!”*» [8, с. 212]. Калі ж Юрый Уладзіміравіч завітаў да Сымона Крыўца, то даведаўся ад яго, што месца нараджэння насамрэч в. Сухінічы Мастоўскага раёна Гродзенскай вобласці: «*Сымон Міхайлавіч, нібы ў доказ неаспрэчнасці ўласнага паведамлення, разам з нешматлікімі фатаграфіямі брата выняў з шуфляды... пашпарт Сяргея Крыўца!*» [8, с. 213]. Згаданыя вёскі знаходзяцца блізка адна ад адной, таму цалкам верагодна, што нарадзіўся паэт у вёсцы Сухінічы, а жыў у Дубна.

Такім чынам, удакладніўшы інфармацыю з артыкула Л. Глагоўскай, падсумоўваем: нарадзіўся паэт з найбольшай верагоднасцю ў вёсцы Сухінічы, у 1909 г., атрымаў раненне 29 сакавіка 1945 г., 31 сакавіка быў да-

стаўлены ў шпіталь, праапэрыраваны, 13 мая таго ж года памёр (больш чым праз месяц пасля ранення). Пахаваны каля горада Хайніцы (ці ў самім горадзе) на першым кіламетры па дарозе на Брусы, нумар магілы – 33 (праўда, наўрад ці гэты нумар дапаможа ў яе пошуках).

Асэнсавачь творчасць С. Крыўца надзвычай складана, таму што, па-першае, ніводнага зборніка сваіх вершаў паэт не пабачыў пры жыцці, а па-другое, у тагачасным перыядычным друку твораў паэта амаль не знаходзім. У 1972 г. быў выдадзены зборнік «Дубок». Даследчыкі пры звароце да творчай спадчыны С. Крыўца апелююць менавіта да гэтага выдання (урэшце, біяграфічныя звесткі цытуюцца часта таксама па прадмове, напісанай Р. Шырмам). Аднак ці магчыма зразумець светаадчуванне паэта праз прызму яго творчасці, цытуючы вершы па гэтым выданні, стварыць аб’ектыўнае ўражанне пра асобу аўтара толькі паводле меркаванняў Р. Шырмы? У. Калеснік пісаў: «*Шмат цёплых слоў пачуў я тады ад Рыгора Раманавіча пра паэта-самародка Сяргея Крыўца, з якім Шырма блізка сышоўся ў Беластоку напярэдадні вайны... Гаварыў мне, што мае папку яго рукапісаў, але на маю просьбу паказаць іх аднекваўся: паперы не разабраны, няма часу... Рыгор Раманавіч меў важкія падставы, каб не даваць мне тады рукапісаў; ён вырашыў даручыць справу выдання Максіму Танку. Неяк пры сустрэчы Яўген Іванавіч сказаў мне, што нялёгкаю атрымаў ад Шырмы задачу, бо вершы патрабавалі ўдумлівага рэдагавання*» [9, с. 30]. Цікава, што за рэдагаванне мелася на ўвазе: каб павысіць мастацкую вартасць ці проста выдаліць штосьці, што не ўпісвалася ў тагачасную ідэалогію, а можа, дадаць?

Першыя творы С. Крыўца былі надрукаваны на старонках дзіцячага часопіса «Заранка» ў 1927 г., хоць многія крыніцы сцвярджаюць, што першыя публікацыі былі ў 1928 г. Заўважае недакладнасць і Зоська Верас, якая была рэдактарам «Заранкі»: «*У аддзеле “Пошукі і знаходкі”, былі надрукаваныя два вершы Сяргея Крыўца з камэнтарамі – “вершы друкуюцца ўпершыню, арыгіналы перахоўваліся ў архівах Р. Шырмы”. А ў сапраўднасці абодва вершы друкаваліся ў “Заранцы” ў 1927 і 1928 гг.*» [10, с. 167]. Зрэшты, казаць пра тое, што творчая спад-

чына С. Крыўца на старонках «Заранкі» невядомая, не даводзіцца. Ёсць пра гэта звесці і ў 6 томе біябібліяграфічнага слоўніка «Беларускія пісьменнікі» (таксама 1927 г. чамусьці ігнаруецца), а Сяргей Чыгрын у артыкуле «Сярожа Пастушок на старонках “Заранкі”» прыводзіць арыгінальныя тэксты з часопіса [11, с. 23].

Верш «Што за шчасыя, што за доля» апублікаваны ў часопісе «Заранка» за 1927 г. А ў рубрыцы «Наша пошта» знаходзім допіс Сярожу Пастушку: «*Вершык зьмяшчаем. Пішы, што будзеі рабіць зімой*» [12, с. 3]. Верш па-дзіцячы наіўны, аднак у той жа час і сацыяльна заглыблены. Лірычны герой наракае не толькі на адсутнасць уласнай маёмасці («*Але я ня маю / Ані хаткі, ні гароду, / Ані нават свайго плоту / І як жыць не знаю*» [12, с. 12]), але і на тое, што не мае магчымасці вучыцца («*Як дажджэмя свайёй волі, / Я ня буду пасьвіць болей, / А буду вучыцца*» [12, с. 12]); радок пра тое, што ён не ведае, як жыць (аўтару 19 гадоў) надзвычай кранальны. Уражвае і аб’ём верша – 36 радкоў, ужо на пачатковым этапе творчасці паэт быў схільны да ліра-эпікі (і захаваў гэтую схільнасць; у рубрыцы «Паштовая скрынка» аднаго з нумароў часопіса «Шлях моладзі» за 1938 г. чытаем: «*С. Крыўцу: Верш крыху задоўгі, але як пазволіць месца, надрукуем. Прывітаньне!*» [13, с. 8]). Вось так лірычны герой заяўляе пра вучобу: «*Ні папольску, ні паруску, / Я хачу па-беларуску / На роднай мове. / Хоць ня вераць цяпер людзі, / Але гэта праўда будзе*» [12, с. 12]. Важнымі з’яўляюцца непрыкметныя на першы погляд радкі: «*У сьвет далёка я пайшоў-бы, / Жыцьцё лепшае знайшоў-бы, / Як Рыгор з Санюка*» [12, с. 12] – зварот да жыццёвай гісторыі каталіцкага архіепіскапа. Гэта важна таму, што ў іншых сваіх творах аўтар часам закранаў рэлігійную тэматыку, але ў прадмове да зборніка «Дубок» Р. Шырмы пісаў, што, нягледзячы на жаданне прысвяціць сваё жыццё Богу, хлопец неўзабаве, «*напляваўшы на ўсякае боства*», павыкідваў рэлігійныя кнігі [7, с. 8]. У № 22 «Шляху моладзі» за 1938 г. у рубрыцы «З краю» пад загалоўкам «*Сьвяшчэннік вучыць бел. праваслаўных дзяцей маліцца папольску*» чытаем: «*Усе тутэйшыя жыхары беларусы і праваслаўныя. Любяць сваю мову і ня чураюцца яе. Тымчасам наш сьвя-*

шчэннік пачаў чамусьці вучыць беларускіх праваслаўных дзяцей рэлігіі ў школе папольску. Дагэтуль там-жа вучыў ён бел. дзяцей маліцца парасейску. Народ-жа чакае і пытае, калі-ж гэта нарэшце пачнуць у нас сьвяшчэннікі карыстацца беларускай мовай і калі яны ўрэшце беларускае дзіця будуць вучыць рэлігіі пабеларуску. Час на гэта ўжо найвышэйшы. Над гэтым павінны крыху больш падумаць вышэйшыя царкоўныя ўлады і ўзяць пад увагу, што чужая мова ў царкве адганяе беларускіх сялян ад Праваслаў’я» [14, с. 12].

Скардзіліся на мову сьвяшчэннікаў у часопісах таго часу нярэдка. Адзначым: апублікаваны допіс пад крыптонімам С. Кр., што, аднак, не гарантуе, што гэта С. Крывец. Праўда, там указана і месца: «*Сухенічы, Дубенскай вол., Горадзенскага пав.*» [14, с. 12] – месца нараджэння паэта (толькі напісанне крыху адрознае). Цікава, што ў той жа рубрыцы таго ж часопісу (№ 14 за 1939 г.) змешчаны допіс «*Patreba rodnej školy*» пад подпісам «*mars*», а месца, адкуль дасланы матэрыял, – таксама Сухенічы [15, с. 8]. Прыведзеныя вышэй факты ставяць пад пытанне нігілізм у адносінах паэта да рэлігіі. Зноў жа, стварэнне вобраза бязбожніка патрабаваў час. Беручы пад увагу тое, што матэрыялы самога Р. Шырмы рэгулярна публікаваліся, да прыкладу, у праваслаўным часопісе «Снапок», варта падкрэсліць сумніўнасць яго выказвання пра С. Крыўца: «*напляваў на боскасць, павыкідваў рэлігійныя кніжкі*».

У 1927 г. на старонках «Заранкі» пад псеўданімам Сярожа Пастушок знаходзім і верш «Лістапад», які таксама змешчаны ў другім томе «Скрыжалю памяці» [8, с. 181]. Малоецца змрочная восенькая атмасфера («*Усё шэра: поля, межы...*», «*Лес астаўся адзінокі, / Вецер рве з яго лісты*» [16, с. 24]), прычым светаадчуванне лірычнага героя можна атаясамліваць з уласна аўтарскім бачаннем рэчаіснасці. У апошнім нумары названага часопіса за 1928 г. у рубрыцы «Наша пошта» рэдакцыя цікавіцца, ці мае магчымасць малады пісьменнік вучыцца; паведамляе, што дасылае яму камплект нумароў за 1927 г. Больш за тое: абяцае неўзабаве апублікаваць твор «Прыкрае здарэнне», што не спраўдзілася, бо часопіс не выдаваўся амаль паўгода (праз фінансавыя цяжкасці, як паведамляе рэдакцыя ў першым

нумары за 1929 г.). Знайсці гэты тэкст, як і іншыя, ужо немагчыма: 3. Верас згадвала, што ўсе матэрыялы «загінулі» [10, с. 90]). Затое быў змешчаны верш «***Моладзь, Моладзь, ўся надзея» пад псеўданімам С. Пастушок. Гэта публіцыстычна завостраны твор, у якім чуем не столькі заклікі да барацьбы, колькі словы падтрымкі і падбадзёрвання (хочацца сказаць – праз прызму наіўна-рамантычнага светапогляду, аднак аўтару ўжо было 20): *«Мусім выставіці грудзі / Нявыгодзе смела, / Каб з нас потым выйшлі людзі, / Каб з нас вышла дзела. / Будзем слабых бараніці, / Праўды дамагацца»* [17, с. 11]. У збор твораў «Дубок» верш не ўключаны, але ён ёсць у некаторых калектыўных зборніках. У савецкім друку верш друкаваўся (у прыватнасці, у «Літаратуры і мастацтве» за 1978 г.), аднак у відазмененым выглядзе: другая і трэцяя строфы выдалены. Дзіўна, але ў зборніку «Скрыжалі памяці» верш друкуецца паводле савецкага выдання (прычым гэта згадана у канцы кнігі).

У 1927–1928 гг. С. Крывец яшчэ не паспеў стаць самабытнай творчай адзінкай, аднак выразна вымалёўваецца нацыянальная скіраванасць аўтара; сацыяльная ж праблематыка пададзена праз прызму светаадчування самога паэта, адсутнічае яркая публіцыстычная завостранасць, характэрная для ранніх перыядаў творчасці іншых прадстаўнікоў «масавай» паэзіі.

У № 1 «Шляху моладзі» за 1932 г. у рубрыцы «Наша пошта» чытаем: *«С. Пастушку з Горадні. Вершы слабыя, пішэце лепш прозай штось з жыцця вёскі»* [18, с. 18]. Псеўданім той жа дзіцячы, якім падпісаны вершы з «Заранкі»; вершы не прынялі. Толькі ў 1938 г. у тым жа часопісе, у восьмым нумары, знаходзім у «Паштовай скрынцы» допіс: *«С. Крыўцу: Верш надрукуем, часопіс будзем высялаць»* [13, с. 8]. Аднак надрукаванага верша ў пазнейшых нумарах няма. Магчыма, вершы паэта былі змешчаны ў канфіскаваных польскімі ўладамі нумарах. Напрыклад, у № 15 «Шляху моладзі» на першай старонцы паведамляецца, што № 14 быў канфіскаваны, як пазней і № 19, і некаторыя іншыя. Цалкам верагодна, што вершы паэта былі апублікаваны, але пад невядомымі псеўданімамі ці, яшчэ горш, крыптонімамі (да псеўданімаў паэта яшчэ звернемся). Аднак важна тое,

што ў рэдакцыі іншых часопісаў вершы дасылаліся. Напрыклад, у № 6-7 «Беларускага летапісу» за 1937 г. (рэдактарамі, сярод іншых, былі М. Танк і Р. Шырма) змешчаны артыкул С. Крыўца «У Беластоку», прысвечаны канцэрту Міхася Забэйдзі-Суміцкага. Але ў «Паштовай скрынцы» знаходзім яшчэ і допіс: *«С. Крывец. Рэцэнзію вашых вершаў пераішлём асобна. З прысланых матэрыялаў будзем карыстаць»* [19, с. 143]. Вершы і іншыя матэрыялы змешчаны не былі (асобныя нумары часопіса таксама канфіскавалі, магчыма, у іх было імя С. Крыўца).

Затое «Дубок», які многія даследчыкі лічаць «праграмным» вершам паэта (можна сказаць, гэта яго візітная картка), датаваны 1929 г. Здавалася б, прайшоў усяго год пасля публікацыі апошняга верша ў «Заранцы», і кардынальных зменаў у стылі пісьма адбыцца не магло, аднак наіўнасць, пра якую было згадана, знікае, бадзёрае светаадчуванне таксама; замест гэтага перад намі змрочны верш, дзе праз вобраз маладога дубка паказваецца, відаць, цяжкая доля і лёс самога паэта. Адзінае, што выдае паэта-пачаткоўца ў гэтым творы, – гэта рыфма («згіне – пакіне», «красаваў – завяў»), «аздобай – хваробай», «баіцца – іскрыцца» і г. д.). Доказаў, што гэты верш быў напісаны пасля 1929 г. (ці быў праўлены), няма, калі не лічыць такім доказам знешняе непдабенства стылю пісьма, ды й выявіць дакладны час з’яўлення твора дапамаглі б выключна рукапісы.

Прааналізуем, аднак, наяўны матэрыял. Твор прасякнуты самотна-тужлівым настроем, гучаць матывы адзіноцтва. Калі б не дата пад вершам, можна было б з упэўненасцю сцвярджаць, што паэт, хутчэй за ўсё напрыканцы жыцця, піша твор, дзе праз рамантычна-алегарычны вобраз раскрываецца аўтарскі душэўны стан, адлюстроўваецца аўтарскае псіхалагічна-эмацыянальнае самаадчуванне, як бы падводзіцца вынік: *«Дубок падцяты малады / Пры першай буры марна згіне... Нядаўна жыў і красаваў / І быў таго ж жыцця аздобай, / Цяпер зялёны ліст завяў / Прадчасна скошаны хваробай... Дубок раняе кроплі слёз... / Каго прасіць, каму маліцца? / І ўжо згубіў надзею ён. / Надарма ўсе яго старанні. / Праходзіць рад апошніх дзён»* [7, с. 17]. Не застаецца нават долі той рамантычна-бунтарскай узнёслай рыторыкі, што была ў

папярэдніх вершах. Узнікае лагічнае пытанне: а ці напісаны гэты верш С. Крыўцом? Бо твор больш падобны да верша-прысвячэння. Ці, прынамсі, напісаны верш быў значна пазней (ададлена нагадвае адну з песень з рэпертуару М. Забэйды-Суміцкага «Малады дубочак», пра канцэрт якога С. Крывец у 1937 г. пісаў у «Беларускім летапісе»).

Адметным з’яўляецца верш «Думкі». Упершыню яго друкуе часопіс «Вольная праца» ў 1940 г., там жа пад вершам пазначана, што напісаны ён быў у 1936 г. (як відаць, вершы давераснёўскага перыяду таксама змяшчаліся ў пазнейшых выданнях). Нельга сказаць, што верш забыты, бо ён ёсць у савецкіх зборніках: «Крывёю сэрца», «Дубок», «Анталогія беларускай паэзіі», «Скрыжалі памяці» і інш. Але падаецца ён дзесьці ў арыгінальным выглядзе («Крывёю сэрца»), а дзесьці ў змененым («Анталогія беларускай паэзіі», «Скрыжалі памяці»); узяты, відаць, са зборніка «Дубок» пад назвай «Сыплюць думкі». Параўнаем. Арыгінальны радок «*Мо’ паесці? Што-ж і трэба*» [20, с. 3] змяняецца на «*Мне б сяброў наведць трэба*» [7, с. 36]; ствараецца вобраз лірычнага героя, які будзе паміраць ад голаду, але думаць пра сяброў, таварышаў... Некаторыя радкі нематывавана пераносяцца з аднаго месца ў іншае. І ў выпраўленай версіі выдаляюцца чатыры радкі: «*Ёсць кавалак (з сінім іштамтам) / Стоп. Тут штось знаёмае. / Стаў чытаць. (Пагасла лямпа) / Справа трыццаць сёмая...*» [20, с. 36]. Цікавы факт, што верш «Думкі», апублікаваны ў «Вольнай працы», змяшчаны ў калонцы «Творчасць пачынаючых» (цытата адтуль): «*Ніжэй мы друкуем вершы дасюль невядомых паэтаў нашай абласці. Адзін з іх – Сяргей Крывец – цяпер студэнт Беластоцкага педагогічнага інстытута... Да гэтага часу ён нідзе не друкаваўся*» [20, с. 3]. Вось так С. Крывец, якому на момант публікацыі было ужо 31, стаў зноў паэтам-аматарам, так сказаць, дэбютантам.

У. Калеснік пісаў: «*У годы гітлераўскай акупацыі Крывец не хацеў друкавацца*» [21, с. 277]. Гэта не адпавядае рэчаіснасці: С. Крывец публікаваў у газеце «Новая дарога», якая выдавалася ў Беластоку, паэтычныя і пражайныя творы. Пра гэта ў артыкуле «Вяртаючыся да Сяргея Крыўца»

згадвае Лена Глагоўская ў беластоцкім выданні «Czasopis» [22, с. 65–67]. Публікацыі ў «Новай дарозе», вядома, у прадмове Р. Шырмы не ўпамінаюцца: раскрыццё такой «чорнай плямы» не дазволіла б выдаць зборнік «Дубок», ды і згадаць імя пісьменніка было б немагчыма, нягледзячы на тое, што ён загінуў як салдат Чырвонай Арміі. У нумары за 31 мая 1942 г. знаходзім верш Крыўца пад псеўданімам С. Табалін (у абсалютнай большасці крыніц гэты псеўданім не пададзены, толькі падобны – Сымон Табала; заўважым, што ў Беластоку С. Крывец публікаваўся пад псеўданімамі, якія не ўказаны ў большасці крыніц: С. Т., С. Табалін, С. Крыніцкі – апошні пад пытаннем). На тое, што верш належыць паэту, паказвае прысутнасць падобнага ў зборніку «Дубок»: Р. Шырма (з яго слоў) добра ведаў паэта, таму, відаць, верш змешчаны не памылкова. Цікава тое, што зменены твор пад выдавочным ідэалагічным уплывам. Параўнаем. Радок з першакрыніцы: «*Чарнабровая дзяўчына, / Выйдзі, сэрцайка, ка мне, – / Мы у гэты ціхі вечар / Пагаворым аб вясьне*» [23, с. 3]. Прыгожы, рамантычны вобраз «*чарнабровой дзяўчыны*» пераўтвараецца ў выданні 1972 г. у наступнае: «*Камсамолчка, галубка, / Выйдзі, сэрцайка, ка мне, / Мы пад кусцікам жасміну / Пагаворым аб вясьне*» [7, с. 72]. «Камсамолчка» – зразумела, але нават паэтычнае «*ціхі вечар*» «выпраўляецца» на недарэчнае «*мы пад кусцікам жасміну*»... Такія, здавалася б, дробныя выпраўленні ў вершах могуць выклікаць памылковае ўражанне пра творчасць паэта, таму вельмі важна акцэнтаваць на іх увагу. Ва ўсякім выпадку, познія публікацыі твораў С. Крыўца – асобная тэма, якую неабходна разглядаць прыёмы тэксталогіі.

Заклучэнне

Сяргей Крывец застаецца загадкавай постаццю заходнебеларускай літаратуры. Ці можна ацэньваць яго творчасць выключна па зборніку «Дубок», як гэта робяць сучасныя даследчыкі, проста таму, што ў савецкі час не было іншых крыніц з яго тэкстамі, – пытанне. Творчая спадчына Сяргея Крыўца патрабуе перагляду, адкрыцця новых твораў і фактаў. Заходнебеларускія перыядычныя выданні адыгрываюць важную ролю крыніц інфармацыі ў літаратуразнаўчых даследаваннях. Прычым варта звяртаць

увагу не толькі на мастацкія публікацыі (часам яны падпісваліся мноствам невядомых нам псеўданімаў ці крыптонімаў), а і на рубрыку «Наша пошта» ці падобную, якая звычайна змяшчалася на апошняй старонцы і праз якую рэдакцыя ладзіла камунікацыю з аўтарамі.

С. Крывец – адна з многіх персаналяў у літаратуры Заходняй Беларусі, творчасць і жыццё якіх патрабуюць перагля-

ду. З тэксту артыкула выразна бачна, што трэба не абмяжоўвацца біяграфічным, культурна-гістарычным метадам даследавання. Акрамя дапаможнага, сацыялагічнага, вельмі важным з’яўляецца і тэксталагічны. Усе даследчыя падыходы павінны выкарыстоўвацца комплексна, шматаспектны аналіз тагачасных літаратурных рэаліяў дазволіць найбольш аб’ектыўна ўзнавіць заходнебеларускі літаратурны працэс.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Цэнтральны архіў Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі (ЦАМАРФ). – Ф. 58. Воп. 18003. Спр. 10. Арк. 10.
2. ЦАМАРФ. – Ф. 58. Воп. А-83627. Спр. 4144. Арк. 19.
3. Карточка учета раненых и больных [Электронны рэсурс] // Память народа. – Рэжым доступу: https://pamyatnaroda.ru/heroes/memorialchelovek_kartoteka_memorial1911438371. – Дата доступу: 30.11.2023.
4. Глагоўская, Л. Сяргей Крывец – вакол вядомага і невядомага / Л. Глагоўская // Ніва. – 2012. – № 10. – С. 8.
5. Беларускія пісьменнікі (1917–1990) : даведнік / склад. А. К. Гардзіцкі. – Мінск : Маст. літ., 1994. – С. 303–304.
6. Беларускія пісьменнікі : біябібліягр. слоўн. : у 6 т. / Ін-т літ. імя Я. Купалы Акад. навук Рэсп. Беларусь. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 1992–1994.
7. Крывец, С. Дубок / С. Крывец. – Мінск : Беларусь, 1972. – 86 с.
8. Скрыжалі памяці. З творчай спадчыны пісьменнікаў Беларусі, якія загінулі ў гады Другой сусветнай вайны : у 3 кн. – Мінск : Беларус. кнігазбор, 2005. – Кн. 2. – С. 179–214.
9. Калеснік, У. Усё чалавечае. Літаратурныя партрэты, артыкулы, нарысы / У. Калеснік. – Мінск : Маст. літ., 1993. – 381 с.
10. Зоська Верас. Я помню ўсё : успаміны, лісты / Зоська Верас. – Гародня ; Wroclaw, 2013. – 475 с.
11. Чыгрын, С. Сярожа Пастушок на старонках «Заранкі» / С. Чыгрын // Літ. Беларусь. – 2015. – № 16 (433). – С. 23.
12. Крывец, С. Наша пошта. Што за шчасыя, што за доля / С. Крывец // Заранка. – 1927. – № 7. – С. 3, 12.
13. Паштовая скрынка // Шлях моладзі. – 1938. – № 8. – С. 8.
14. С. Кр. Сьвяшчэннік вучыць бел. праваслаўных дзяцей маліцца папольску / С. Кр. // Шлях моладзі. – 1938. – № 22. – С. 12.
15. Mars. Patreba rodnej školy / Mars // Шлях моладзі. – 1939. – № 14. – С. 8.
16. Сярожа Пастушок. Лістапад / Сярожа Пастушок // Заранка. – 1927. – № 8–9. – С. 24.
17. Сярожа Пастушок. Моладзь, Моладзь, ўся надзея... / Сярожа Пастушок // Заранка. – 1928. – № 4 (13). – С. 11.
18. Наша пошта // Шлях моладзі. – 1932. – № 1. – С. 18.
19. Крывец, С. У Беластоку / С. Крывец // Беларус. летапіс. – 1937. – № 6–7. – С. 143.
20. Сярожа Пастушок. Думкі / Сярожа Пастушок // Вольная праца. – 1940. – № 264 (333). – С. 3.
21. Калеснік, У. Лёсам пазнае: выбраныя літаратурныя партрэты і нарысы / У. Калеснік. – Мінск : Маст. літ., 1982. – 566 с.
22. Глагоўская, Л. Вяртаючыся да Сяргея Крыўца / Л. Глагоўская // Czasopis. – 2015. – № 7–8. – С. 65.
23. Табалін, С. Расьцьвітае сад прыгожа / С. Табалін // Новая дарога. – 1942. – № 10. – С. 3.

REFERENCES

1. Central'ny arkhiu Ministerstva abarony Rasijskaj Fiederacyi (CAMARF). – F. 58. Vop. 18003. Spr. 10. Ark. 10.
2. CAMARF. – F. 58. Vop. A-83627. Spr. 4144. Ark. 19.
3. Kartochka uchiota ranienykh i bol'nykh [Elektronny resurs] // Pamiat' naroda. – Rezhym dostupu: https://pamyatnaroda.ru/heroes/memorialchelovek_kartoteka_memorial1911438371. – Data dostupu: 30.11.2023.
4. Hlahouskaja, L. Siarhiey Kryviec – vakol viadomaha i nieviadomaha / L. Hlahouskaja // Niva. – 2012. – № 10. – S. 8.
5. Bielaruskija pis'mien'niki (1917–1990) : daviednik / sklad. A. K. Hardzicki. – Minsk : Mast. lit., 1994. – S. 303–304.
6. Bielaruskija pis'mien'niki : bibiblijahr. sloun. : u 6 t. / In-t lit. imia Ja. Kupaly Akad. navuk Resp. Belarus'. – Minsk : Belarus. Encykl., 1992–1994.
7. Kryviec, S. Dubok. / S. Kryviec. – Minsk : Bielarus', 1972. – 86 s.
8. Skryzhali pamiaci. Z tvorchaj spadchyny pis'mien'nikau Bielarusi, jakija zahinuli u hady Druhoj susvietnaj vajny : u 3 kn. – Minsk : Bielarus. knihazbor, 2005. – Kn. 2. – S. 179–214.
9. Kaliesnik, U. Usio chalaviechaje. Litaraturnyja partrety, artykuly, narysy / U. Kaliesnik. – Minsk : Mast. lit., 1993. – 381 s.
10. Zos'ka Vieras. Ja pomniu usio : uspaminy, listy / Zos'ka Vieras. – Harodnia ; Wrocław, 2013. – 475 s.
11. Chyhryn, S. Siarozha Pastushok na staronkakh «Zaranki» / S. Chyhryn // Lit. Bielarus'. – 2015. – № 16 (433). – S. 23.
12. Kryviec, S. Nasha poshta. Shto za shchas'cia, shto za dolia / S. Kryviec // Zaranka. – 1927. – № 7. – S. 3, 12.
13. Pashtovaja skrynka // Shliakh moladzi. – 1938. – № 8. – S. 8.
14. S. Kr. S'viashchen'nik vuchyc' biel. pravaslaunych dziaciej malicca papol'sku / S. Kr. // Shl'akh moladzi. – 1938. – № 22. – S. 12.
15. Mars. Patreba rodnaj školy / Mars // Šlach moladzi. – 1939. – № 14. – S. 8.
16. Siarozha Pastushok. Listapad / Siarozha Pastushok // Zaranka. – 1927. – № 8–9. – S. 24.
17. Siarozha Pastushok. Moladz', Moladz', usia nadzieja... / Siarozha Pastushok // Zaranka. – 1928. – № 4 (13). – S. 11.
18. Nasha poshta // Shl'akh moladzi. – 1932. – № 1. – S. 18.
19. Kryviec, S. U Bielastoku / S. Kryviec // Bielarus. lietapis. – 1937. – № 6–7. – S. 143.
20. Siarozha Pastushok. Dumki / Siarozha Pastushok // Vol'naja praca. – 1940. – № 264 (333). – S. 3.
21. Kaliesnik, U. Liosam paznanaje: vybranyja litaraturnyja partrety i narysy / U. Kaliesnik. – Minsk : Mast. lit., 1982. – 566 s.
22. Hlahouskaja, L. Viartajuchysia da Siarhieja Kryuca / L. Hlahouskaja // Czasopis. – 2015. – № 7–8. – S. 65.
23. Tabalin, S. Ras'c'vitaje sad pryhozha / S. Tabalin // Novaja daroha. – 1942. – № 10. – S. 3.

Рукапіс паступіў у рэдакцыю 01.02.2024